

„SKRYTÁ“ MOBILIZÁCIA NA SLOVENSKU V ROKU 1941

ZOLTÁN KATREBA

KATREBA, Z.: „Hidden“ Mobilisation in Slovakia in 1941. *Vojenská história*, 4, 3 – 4, 2000, pp 87 – 100., Bratislava.

In the study the author deals with the problems of the Slovak Republic Army mobilisation taking place till 5 July 1941 and conducted on the basis of the Order of 22 June 1941. At the same time the author characterised the organisation of manning the defence power in Slovakia after the formation of the Slovak Republic and its Army. The author describes also the measures realised on the basis of Para 27 of the Defence Act No. 20 of 31 January 1940, the mobilisation process and its results that is the essence of the study. The author shows the mobilisation results on the basis of the report for the President of the Republic of 8 July 1941. When evaluating the mobilisation process and results in 1941 the author refers to the problems arisen during mobilisation: transport problems, problems concerning the enlisting orders despatches resulting from shortcomings in the co-operation between the army units and the civilian authorities etc. Some problems connected with the conscripts joining or on-going seasonal agricultural works.

Military History. Slovakia. The World War II. The Slovak Army in 1941.

Rozsah a charakter príprav a opatrení, ktoré boli vykonané na Slovensku pred vypuknutím nemecko-sovietskej vojny, spolu s udalosťami posledných predvojnových dní jasne naznačovali, že od mája 1941 sa čoraz viac uvažovalo o účasti Slovenskej republiky (SR) na vojnovom ťažení proti Sovietskemu zväzu, oficiálne rozhodnutie však padlo až 21. júna 1941.¹

Rozhodujúcu úlohu v budúcich udalostiach mala zohrať slovenská armáda a vzhľadom na jej predpokladané doplnenie na vojnové počty zohrávala špecifickú úlohu jej doplňovacia správa.

Organizácia doplňovania brannej moci na Slovensku bola založená na rakúsko-uhorskom systéme doplňovania, ktorý počítal predovšetkým s plánovanou mobilizáciou a so zverejnením prostredníctvom verejnej vyhlášky. Táto organizácia doplňovania armády moderným požiadavkám doby vyhovovala len čiastočne a počas trvania Československej republiky bola čiastočne upravovaná, prevažne v oblasti kontrolných mechanizmov. Základnými nedostatkami boli kmeňová príslušnosť záložníkov, teda priradenie záložníka k tomu útvaru, v ktorom naposledy slúžil (v roku 1940 sa už začalo uvažovať o jej zrušení), a štatút domovskej príslušnosti záložníka, ktorý sa mal zhodovať s trvalým bydliskom záložníka, ale pri vysokej migrácii obyvateľstva za prácou sa stával problematickým (záložníci si neplnili ohlasovaciu povinnosť); nedostatok teritoriálnej organizácie pre evidenciu záložníkov, ktorú viedli kmeňové (náhradné) telesá (kmeňová príslušnosť), v ktorých záložník slúžil, resp. ku ktorým mal nastúpiť a ktoré vlastný útvar zaťažovali a v prípade mobilizácie viedli k nadmernému zaťaženiu dopravy (záložníci by cestovali z miesta svojho bydliska aj k vzdialenejším útvarom, niekedy aj na opačnom konci štátu). V neposlednom rade bolo nevýhodou aj to, že kmeňové (náhradné) telesá boli nútené spolupracovať pri evidencii s civilnými orgánmi, napr. s notármi, obecnými zastupiteľstvami a pod. Doplnňovacie okresné veliteľstvá (DOV) vybavovali aj inú agendu, ktorá neprináležala do ich primárneho poľa záujmu. Ministerstva národnej obrany (MNO) sa snažilo doplňovanie riadiť centrálné a z toho dôvodu bola nedostatočne rozvinutá teritoriálna organizácia doplňovacej správy (nepostačoval ani počet kvalifikovaných dôstojníkov a personálu). Nemecká vojenská misia navrhovala tieto opatrenia: spojiť na MNO oddelenia mobilizačné,

¹KATREBA, Z.: Vojenské a politické kroky predchádzajúce k vstupu Slovenskej republiky do vojny proti Sovietskemu zväzu v roku 1941. *Vojenská história*, 4., 2000, č. 2, s. 51.

doplňovacie, remontnej služby, motorových vozidiel pod vedením dôstojníka generálneho štábu, zriadiť doplňovacie štáby pri veliteľstvách divízií a doplniť počty DOV (zmenšiť obvody doterajších DOV). V rámci toho by samozrejme nastala nová del'ba právomocí a povinností pri doplňovaní útvarov. Zároveň sa malo zrušiť vedenie evidencie podľa domovskej a kmeňovej príslušnosti záložníkov. Tieto zmeny sa mali vykonať v období rokov 1940 – 1941, a mali byť zavŕšené vypracovaním nového mobilizačného plánu v prvej polovici roku 1942, keď mala vstúpiť do platnosti nová organizácia doplňovania.² Čiastočne sa tieto návrhy realizovali v reorganizácii doplňovacej správy z 1. februára 1941, keď boli zriadené doplňovacie správy pri veliteľstvách 1. a 2. divízie, zriadilo sa päť nových doplňovacích okresov so sídlami v Trnave, Topolčanoch, Trenčíne, Brezne nad Hronom, Michalovciach a obvody doplňovacích okresov sa prispôbili obvodom žúp. Celkový počet DOV sa zvýšil na dvanásť (pozri prílohu 1). Doplňovacie správy pri veliteľstvách 1. a 2. divízie mali prevziať agendu bývalých doplňovacích skupín pri zemských vojenských veliteľstvách a neskôr pri veliteľstvách zborov. Veliteľstvá divízií mali byť vo veciach doplňovacej a početnej správy vojenskými doplňovacími úradmi II. stupňa, a preto kmeňové (náhradné) telesá mali predkladať týmto veliteľstvám všetky spisy vo veciach početnej a kmeňovej agendy. Veliteľstvu 1. divízie mali podliehať DOV: Banská Bystrica, Bratislava, Brezno nad Hronom, Nitra, Topolčany, Trenčín, Trnava, Žilina; veliteľstvu 2. divízie mali podliehať DOV: Levoča, Michalovce, Prešov, Ružomberok.³

Konečná organizácia doplňovania bola trojstupňová. Najvyšším orgánom bolo oddelenie Doplňovacej správy (referáty Odvody a Vojenské osoby prezenčnej a mimo činnú službu), podriadené Všeobecnému vojenskému úradu (tomuto úradu bolo podriadené ešte Všeobecné oddelenie, pozri prílohu 2) Vojenskej správy, ktorá bola odlúčená od MNO a jej šéf bol priamo podriadený ministrovi národnej obrany. Toto oddelenie okrem iných záležitostí zodpovedalo predovšetkým za organizáciu DOV, za doplňovanie armády podľa ustanovení branného zákona a branných predpisov, ako aj za spravovanie početnej agendy (štatistiky) v armáde. Medzistupeň v doplňovacom systéme predstavovali oblastné úrady (pri veliteľstve 1. a 2. divízie), podliehajúce priamo veliteľovi divízie, ktorý súčasne bol aj oblastným veliteľom. Tento úrad sa skladal zo Všeobecného oddelenia (podobné zloženie ako vyššie popísané Všeobecné oddelenie) a z Doplňovacej správy (boli jej podriadené Oddelenie pre evidenciu záložných dôstojníkov, poddôstojníkov a mužstva a Referát pre odvody). Prednostovia Všeobecného oddelenia a Doplňovacej správy podliehali prednostovi oblastného úradu. Náplňou Doplňovacích správ pri oblastných úradoch bolo riadiť podľa pokynov MNO odvody osôb pre brannú moc, mať dozor nad osobami mimo činnú službu a povolávať ich na vojenské cvičenia. Prvostupňovými úradmi doplňovacej správy boli DOV, ktorých velitelia (mali disciplinárnu právomoc veliteľa samostatného práporu) boli prostredníctvom prednostov oblastných úradov podriadení oblastným veliteľom. DOV vykonávali podľa pokynov oblastného veliteľa odvody brancov, zaisťovali a klasifikovali kone a zabezpečovali motorové vozidlá, pohonné hmoty a mazadlá. Na nariadenie Doplňovacej správy (III/15 oddelenie) Všeobecného vojenského úradu vykonávali aj povolávanie založníkov podľa § 27 branného zákona.⁴ Takto organizovaná doplňovacia správa sa stala pomerne efektívnou zložkou slovenskej armády a svoju účinnosť po prvýkrát preukázala na začiatku vojny so Sovietskym zväzom v júni 1941.

V nedeľu 22. júna 1941 bol jednotlivým DOV telefonicky vydaný rozkaz III/15 oddelenia MNO v Bratislave (medzi 9.30 – 12.00 h), ktorý nariad'oval začatie vykonávania úkonov

²Vojenský historický archív (VHA) Trnava, fond (f.) Ministerstvo národnej obrany (MNO) 1939 – 1945, kr. č. 20, signatúra (sign.) 17, č. j. 162.753 dôv. / 1940.

³VHA Trnava, f. MNO 1939 – 1945, kr. č. 20, sign. 17, č. j. 162.753 dôv. / 15. oddel. 1940.

VHA Trnava, f. MNO 1939 – 1945, kr. č. 45, sign. 51, č. j. 167.679 dôv. / 15. dopl. 1940.

⁴VHA Trnava, f. MNO 1939 – 1945, kr. č. 24, sign. 17, č. j. 167. 000 dôv. / org.- 1940), s. 1a, 2, 5, 48 – 52, 80 a prílohy 12ch a 12i.

súvisiacich s prípravami podľa § 27 Branného zákona č. 20 z 31. januára 1940⁵, čo mal následne potvrdiť telegrafický rozkaz s heslom „Tatry“.

Po telefonickom rozkaze sa zhromaždil personál na DOV a začali sa práce na roztriedovaní povolávacích lístkov podľa prílohy k rozkazu MNO č. 80.209/MOB. III/15 oddel. z 21. júna 1941, ktorá bola doručená už v ranných hodinách 22. júna 1941.⁶ V poobedňajších hodinách (od 14.30 do 5.30 h nasledujúceho dňa) sa začali rozvážať (autami, bicyklami, motocyklami, koňmo) povolávacie lístky v obvode jednotlivých DOV na notárske úrady, prípadne na obecné zastupiteľstvá alebo žandárske stanice (v neprítomnosti notára), ktoré ich začali okamžite po roztriedení na obvody a ulice prostredníctvom obecných doručovateľov, strážnikov, policajných orgánov a spojok z radov Hlinkovej gardy, Hlinkovej mládeže, Freiwillige Schutzstaffel a Deutsche Jugend doručovať záložníkom. Telegrafický rozkaz (80.215/15-1941) prišiel na DOV okolo 16.00 hod. toho istého dňa, ale bol už len dodatočným potvrdením telefonicky vydaného nariadenia o vykonaní hesla „Tatry“. Povolávanie záložníkov do služby sa uskutočňovalo v troch na seba nadväzujúcich etapách. Prvá etapa sa začala 22. júna 1941 a ukončila nasledujúci deň, nasledujúca druhá časť sa realizovala 24. júna (počas tejto etapy boli povolávacie lístky doručované poštou) a posledná tretia etapa povolávania sa konala na telefonický rozkaz MNO (80.269 MOB.-III/15) 25. júna 1941 vo večerných hodinách.⁷

Rozkaz na povolanie ročníkov prvej zálohy podpísal prezident republiky Jozef Tiso 22. júna 1941 pravdepodobne vo večerných hodinách po svojom návrate z Bánoviec nad Bebravou, keď predtým telefonicky prostredníctvom predsedu vlády Vojtecha Tuku alebo ministra národnej obrany gen. I. triedy Ferdinanda Čatloša schválil toto opatrenie už v ranných hodinách toho dňa. V rozkaze sa uvádza: „Pán Minister národnej obrany. Podľa § 27, ods. 1 a 3 bran. zák.

⁵Diel piaty. Mimoriadne opatrenia. § 27. (1) V mimoriadnych prípadoch v mieri môže prezident republiky povolať potrebný počet ročníkov prvej zálohy do výnimočnej činnnej služby na čas nevyhnutnej potreby. (2) Prezident republiky môže i v mieri pribrať dočasne príslušníkov žandárstva a iných militarizovaných formácií do služby brannej moci, ktorí za tejto služby podliehajú vojenskej súdnej a disciplinárnej právomoci. (3) V mimoriadnych časoch v mieri môže prezident republiky povolať potrebný počet ročníkov pracovnej služby v zálohe do činnnej do služby na čas nevyhnutnej potreby. Slovenský zákoník 1940, Branný zákon Slovenskej republiky č. 20/1940, s. 26.

⁶Podrobné inštrukcie pre činnosť DOV v prípadoch súvisiacich s vykonávaním opatrení podľa § 27 branného zákona boli vydané v lete 1940, kde sa okrem iného uvádzalo, že povolávacie lístky pre tento cieľ vypisujú kmeňové (náhradné) telesá, ktoré povolávajú osoby do výzbrojných alebo mobilizačných staníc, a ďalej sa písalo: „Ak dôjde k vykonaniu mimoriadnych opatrení v mieri, rozošle MNO telegrafický rozkaz doplňovacím okresným veliteľstvám, posádkovým veliteľstvám a veliteľstvám divízií. V prípade potreby bude rozkaz vyhlásený rozhlasom. Posádkové veliteľstvá po obdržaní telegrafického rozkazu od MNO alebo po vyhlásení rozhlasom upovedomia o ňom ihneď všetky útvary v posádke písomne. DOV po obdržaní priameho telegramu od MNO alebo po vyhlásení rozhlasom pristúpia ihneď k rozvážaniu povolávacích lístkov do stanovišť notárskych úradov motorovými vozidlami... Motorové vozidlá majú zaistené DOV u okresných úradov už v mieri. Pri rozvážaní povolávacích lístkov motorovými vozidlami je spoluúčastný vždy jeden gážiista alebo d'sl. poddôstojník. Tento upozorní notárske úrady na potrebu okamžitého ďalšieho doručovania povolávacích lístkov osobám.“ Taktiež sa v nariadení upresňovali heslá pre povolávanie jednotlivých ročníkov I. zálohy a formy evidencie záložníkov na DOV.

VHA Trnava, f. MNO 1939 – 1945, kr. č. 8, sign. 8/99/23, č. j. 135.838 Taj. / 15 – 1940.

⁷VHA Trnava, f. MNO 1939 – 1945, kr. č. 12, sign. 12/3/1, č. j. 603 Taj. / dopl. 1941.

VHA Trnava, f. MNO 1939-1945, kr. č. 12, sign. 12/7/2, č. j. 611 Taj. / 1941. Telegrafický rozkaz č. 80.215/15-1941 bol len rozkazom potvrdzujúcim iba telefonicky vydaný rozkaz o vykonaní príprav „Tatry“, a pravdepodobne nie rozkazom vyhlasujúcim v armáde vojnový stav, ako uvádza J. Šolc, od ktorého túto informáciu prebrali ďalší autori. ŠOLC, J.: Slovensko vo vojne a proti vojne. In: Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe. /Zost./ B. Filová. Bratislava, Obzor – Osvetový ústav 1974. s. 40.

VHA Trnava, f. MNO 1939 – 1945, kr. č. 12, sign. 12/13/25, č. j. 621 Taj. / 15 – 1941,

VHA Trnava, f. Rýchla divízia (RD), kr. č. 7, sign. 28/1/7, Denník 1. divízie, s. 1, zápis z 22. 6. 1941 uvádza, že telegram s heslom „Tatry“ bol prijatý o 14.00.

VHA Trnava, f. RD, kr. č. 7, sign. 30/1/7, Vojnový denník gen. J. Turanca, s. 2, zápis z 22. 6. 1941 uvádza, že telegram s heslom „Tatry“ bol prijatý o 11.30.

Za správny považujem prvý údaj, keďže denník gen. Turanca sa začal viesť až neskôr a je možné, že v ňom uvádzaný údaj patrí k telefonickému vyznaniu veliteľa divízie.

č. 20/40 Sl. z. nariad'ujem povolať potrebný počet ročníkov prvej zálohy⁸ do výnimočnej činnnej služby na čas nevyhnutnej potreby. Na stráž! Prezident republiky: podpis.“⁹ Toto rozhodnutie vytvorilo predpoklady a umožnilo rozsiahlu „skrytú“ mobilizáciu, keďže Slovensko bolo len polooficiálne¹⁰ vo vojnovom stave so ZSSR (štát bol len v brannej pohotovosti – opatrenie bolo schválené až 24. júna 1941 s účinnosťou od 22. 6. 1941),¹¹ a tým neboli splnené právne normy pre vyhlásenie oficiálnej mobilizácie a riešilo sa to prostredníctvom využitia § 27 Branného zákona č. 20/1940 ako vykonanie mimoriadnych opatrení v mieri, bez zverejnenia v tlači, v rozhlase alebo prostredníctvom vyhlášky.¹²

„Skrytá“ mobilizácia sa uskutočňovala v dňoch od 22. júna do 5. júla 1941. Podľa správy pre prezidenta Slovenskej republiky, vypracovanej 8. júla 1941, boli výsledky vykonanej „skrytej“ mobilizácie takéto: z I. zálohy bolo povolaných prvých 10 odvodových ročníkov (1929 – 1938) dôstojníkov a z istých špeciálnych jednotiek (Ústredná zbrojnica, proviantné sklady, Vojenská nemocnica 1, Pioniersky prápor 11) boli povolaní dôstojníci celej prvej zálohy. Bolo povolaných od šesť do osem odvodových ročníkov mužstva I. zálohy (kmeňové útvary si sami korigovali počet ročníkov, ako aj množstvo povolaných záložníkov) a zo spomínaných útvarov boli povolaní špecialisti celej I. zálohy. Z II. zálohy bolo povolaných 35 dôstojníkov a 2640 mužov pre železničné strážne oddiely (ŽSO) a pre stráž objektov dôležitých pre obranu (SODO), nakoľko sa s I. zálohou počítalo pre bojové jednotky. Približný priemer povolaných ročníkov bol osem. Bolo povolaných 2314 dôstojníkov a 65 704 mužov. Službu nastúpilo 2104 dôstojníkov a 54 754 mužov (do 4. 7. 1941). Okolo 4700 mužov sa nachádzalo na prácach v Nemecku (s nimi sa pri mobilizácii nepočítalo) a pre 2737 mužov boli pripravené povolávacie lístky, ale tí tiež pracovali v Nemecku a neodhlásili sa na DOV. Oslobodených od činnnej služby bolo 1540 dôstojníkov a 21 632 mužov.¹³

V roku 1940 žilo na území Slovenskej republiky 2 488 800 obyvateľov. Podľa výkazu počtu osôb k 25. júnu 1941 bolo v službe 1347 dôstojníkov, 1202 rotmajstrov, 3 poručíci prezenčnej služby, 1427 poddôstojníkov z povolania, 68 ďalejslúžiacich poddôstojníkov, 95 vojenských akademikov. Z mužstva bol v službe 1. ročník prezenčnej vojenskej služby – 12 379 mužov,

⁸Záloha sa podľa § 20 ods. 3 br. zák. delila na I. zálohu, do ktorej patrili záložníci až do 31. decembra roku, v ktorom dovŕšili 40. rok, a na II. zálohu, ktorú tvoria ročníky staršie, až do uplynutia brannej povinnosti, v tomto prípade podľa § 3 ods. 7 br. zák., v roku, v ktorom občan dovŕšil 50. rok svojho života. Dôstojníci z povolania podliehali brannej povinnosti bez vekového obmedzenia. Židia a Cigáni boli vylúčení z vojenskej služby, neskôr bolo ustanovené, že nemôžu byť príslušníkmi brannej moci. Na základe diskriminačných opatrení Vládneho nariadenia zo dňa 21. júna a 19. septembra 1939 (Židia) a na základe § 38 Branného zákona Slovenskej republiky zo dňa 18. januára 1940 (Židia a Cigáni) boli zaradení do osobitných pracovných skupín.

Slovenský zákonník 1940, Branný zákon Slovenskej republiky č. 20/1940, s. 21, 25, 28.

Slovenský zákonník 1939, Vládne nariadenie zo dňa 21. júna 1939 o úprave vojenskej povinnosti Židov, s. 301.

Slovenský zákonník 1939, Vládne nariadenie zo dňa 19. septembra 1939 o úprave vojenskej povinnosti Židov. s. 496.

⁹VHA Tmava, f. MNO 1939 – 1945, kr. č. 11, sign. 11/112/1, č. j. 3554 Taj. / 1941.

¹⁰Podľa § 38, ods. 1., písm. b) Ústavného zákona zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky, prezidentovi republiky prináležalo právo vyhlasovať stav brannej pohotovosti štátu a so súhlasom snemu vypovedať vojnu a uzatvárať mier, pričom podľa § 21, ods. 2 bolo potrebných pri takomto rozhodnutí prítomnosť 2/3 všetkých poslancov a 3/5 väčšina prítomných. Táto ústavná podmienka nebola splnená. Slovenský zákonník 1939, Ústavný zákon o ústave Slovenskej republiky č. 185/1939, s. 375 – 386.

¹¹Slovenský zákonník 1941, Vyhláška o vstupe do brannej pohotovosti č. 115/1941, s. 481.

¹²Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, Fond (f.) Národný súd (NS), Tn ľud 72/4. Proces s V. Tukom, film II. A-997.

¹³Heslo „Tatry“ nenariad'ovalo povolávať záložníkov k Slovenským vzdušným zbraňam (SVZ), ktoré tvorili letecko, protiletadlové delostrelectvo a vzdušné spravodajstvo (niektorí záložníci boli povolaní k SVZ už v čase mieru v predvečer vojny). VHA, f. MNO 1939 – 1945, kr. č. 11, sign. 11/152/8, č. j. 566 Taj. / 15 – 1941.

Takisto neboli povolávaní záložníci Pracovného zboru, ktorý sa vytváral a ktorých povolávacie lístky pre potreby § 27 br. zák. mali byť na základe rozkazu doplnovacej správy vo februári 1941 komisionálne zničené. VHA Tmava, f. MNO 1939 – 1945, kr. č. 10, sign. 10/39/11, č. j. 65 Taj. / 15 – 1941.

1. ročník prezenčnej pracovnej služby – 2754 mužov, 1. ročník prezenčnej pracovnej služby Cigánov a Židov 757 mužov, 2. ročník prezenčnej vojenskej služby – 11 128 mužov, 2. ročník prezenčnej pracovnej služby – 1747 mužov a 2. ročník prezenčnej pracovnej služby Cigánov a Židov – 768 mužov. Spolu to predstavuje počet 33 675 mužov. Ak k tomuto číslu pripočítame nastúpených záložníkov v počte 2104 dôstojníkov a 54 754 mužov, získame celkovo číslo 90 533 mužov v zbrani a v pracovnej službe, z toho 3454 dôstojníkov. Z celkového počtu obyvateľov štátu to predstavovalo zaokrúhlene 3, 6 % (keďže nepoznáme presné počty populácie, najmä mužskej, nemôžeme bližšie určiť iné koeficienty). Podľa číselných prehľadov povolávacích lístkov uložených na DOV pre potreby § 27 br. zák. bolo v I. zálohe (ročníky 1929 – 1938) zaradených 96 888 mužov, 2 rotmajstri a 1997 dôstojníkov (v prehľade povolávacích lístkov pre dôstojníkov v zálohe chýba ročník 1938 – odhadom asi 280 mužov), spolu 99 167 mužov, čo predstavovalo takmer 4 % celkovej populácie na Slovensku (pozri prílohu č. 3 a 4). Počet povolaných dôstojníkov úplne vyčerpal I. zálohu a z mužstva I. zálohy bolo povolaných 65, 1% celkového počtu. Z týchto poznatkov zistíme, že slovenská armáda trpela chronickým nedostatkom dôstojníkov, aj keď v roku 1941 nastúpilo do služby o 427 dôstojníkov viac ako v roku 1939 pri poľskom ťažení, ale o 52 014 mužov menej. Počas poľského ťaženia dosiahla slovenská armáda najvyšší stav 20. septembra 1939, keď mala 148 113 mužov (bolo povolaných 1677 gázistov a 115 078 mužov), čo znamenalo, že takmer 6% populácie slúžilo v slovenskej armáde (ak počítame so stavom populácie približne rovnakým ako v roku 1940). Do operujúcich vojsk bolo v čase poľského ťaženia zaradených 51 306 mužov a počas ťaženia v ZSSR to predstavovalo 50 689 mužov, čo je v podstate rovnaký počet vojakov, avšak pri inom rozsahu mobilizácie, z čoho možno vydedukovať, že „skrytá“ mobilizácia bola lepšie pripravená a boli známe presnejšie počty mužov potrebných pre doplnenie jednotiek na vojnový stav (svoju úlohu tu zohrala aj nová organizácia armády a čiastočne reorganizovaná doplnovacia správa). Historik Pavel Šimunič uvádza, že pri totálnej mobilizácii mohla Slovenská republika celkovo postaviť 301 000 mužov z I. a II. zálohy, čo predstavovalo 12, 1% z populácie štátu (z roku 1940) a vytvorilo by to pre štát len ťažko únosné ekonomické bremeno, na hranici zvládnuteľnosti, navyše podporené nedostatkom dôstojníkov pre veliteľské funkcie.¹⁴ Napriek tomu, že „skrytá“ mobilizácia na prelome júna a júla 1941 spolu s mierovým stavom armády dosiahla 3, 6 % celkovej populácie Slovenska a toto číslo bolo nižšie oproti poľskému ťaženiu o takmer 2, 4 % a počet zmobilizovaných osôb zďaleka nedosahoval kritickú hranicu 10 % obyvateľstva slúžiaceho v ozbrojených silách, keď vzniká problém zaistenia vojnového chodu štátu, môžeme tvrdiť, že vážnejší dopad mala najmä na oblasť poľnohospodárstva. Mobilizácia sa totiž uskutočňovala v čase intenzívnych predžatevných a žatevných prác, čo bolo neskôr zohľadnené pri prepustení podstatnej časti mobilizovaných záložníkov mimo činnú službu na prelome júla a augusta 1941, a to aj z počtu 35 623 dôstojníkov a vojakov, ktorí boli po vykonaní reorganizácie slovenskej armády v poli odsunutí na Slovensko.

Pri povolávaní záložníkov sa vyskytlo niekoľko problémov, ktoré pramenili jednak z náročnosti vykonaných opatrení a jednak z ročného obdobia, v ktorom sa opatrenia vykonávali, ako aj z politickej orientácie a cítenia povolaných záložníkov. Najväčšie technické problémy sa vyskytli v oblasti dopravy. Veľký nedostatok osobných vlakových spojení zapríčinil, že na niektoré vlakové spoje záložníci čakali 16 až 20 hodín (železnice boli vyťažené prepravou vojen-

¹⁴Mapa Slovenskej republiky – mierka 1:750 000, spracovateľ: TURZÁK, M.: Liptovský Sv. Mikuláš 1940. VHA Trnava, f. MNO 1939 – 1945, kr. č. neuvedené, bez sign., Výkaz počtu osôb dňa 25. 6. 1941 zo dňa 10. 7. 1941 MNO č. j. 90.108 Taj. / spr. 1941 podľa spisu MNO č. 555 TAJ-15. VHA Trnava, f. MNO 1939 – 1945, sp. taj., šk. č. 10, sign. 10/147/28. Č. j. 274 Taj./41. ŠIMUNIČ, P.: Slovenská armáda vo vojne proti Poľsku. Apológia, 2., 1994, č. 1, s. 23. ŠIMUNIČ, P.: Slovenská armáda. In: Kapitoly z vojenskej histórie Slovenska. bez zost.: Trenčín, Oddelenie sociálneho riadenia VVVO 1991. s. 78. ŠKULTÉTY, J.: Cestou – necestou. VHA, spomienka pr. č. 286, s. 60 – 61.

sých transportov). Tieto nedostatky sa vyskytli predovšetkým na východnom Slovensku v obvode DOV Michalovce (peážna trať pre spojenie s Prešovom). Autobusové spojenie miest bolo málo rozvinuté a dotýkalo sa najmä väčších miest, a preto nemohlo byť efektívne využité na dopravu záložníkov k jednotkám na celom území Slovenska (v niektorých oblastiach vodiči autobusov odmietali prijímať záložníkov na prepravu, iba ak si cestu sami uhradili, tento stav sa zmenil až 24. 6. 1941, keď boli vydané smernice zabezpečujúce prepravu záložníkov aj autobusmi). Zároveň na železničných stanicách chýbali vojenské regulačné hliadky, ktoré by usmerňovali nastupujúcich záložníkov.¹⁵

Ďalším problémom bolo doručovanie povolávacích lístkov. Tu sa prejavila najmä nevýhodná a nepraktická spolupráca vojenských zložiek s civilnými úradmi, v tomto prípade s notariátmi, vo výnimočných prípadoch (napr. neprítomnosť notára) s obecnými zastupiteľstvami alebo so žandárskymi stanicami. Tým, že doručovanie povolávacích lístkov vykonávali civilné orgány, strácala vojenská správa kontrolu nad touto činnosťou. Niektorí notári si nekonali svoje povinnosti s doručovaním lístkov rýchlo a kvalitne (doslovne sa v hláseniach uvádza, že boli pohodlní). Viacero záložníkov vypovedalo, že povolávacie lístky im doručili s niekoľkoňdňovým oneskorením, a to aj napriek tomu, že k notárovi boli dopravené včas. Niekde sa však vyskytli nedostatky aj pri doručovaní lístkov k notárom, keď doplňovacie okresné veliteľstvá nemali vhodné dopravné prostriedky (napr. v Levoči odmietlo posádkové veliteľstvo zapožičať pre DOV osobný automobil).¹⁶

„Skrytá“ mobilizácia sa uskutočňovala v období intenzívnych poľnohospodárskych prác a je preto len pochopiteľné, že mnohí záložníci z vidieka sa snažili zdržať doma čo možno najdlhšie, najmä ak boli živiteľmi rodín (v tom čase bol vo viacerých okresoch nedostatok múky, chleba, masťa a mäsa). Túto snahu u mnohých z nich umocňovali aj skúsenosti z mobilizácie v roku 1939, z vojny proti Poľsku, keď sa po príchode k útvarom ešte niekoľko dní mnoho povolaných záložníkov bezúčelne potulovalo bez stravy a zabezpečenia, a takýto priebeh mobilizácie predpokladali aj teraz. Viacerí samostatne hospodáriaci roľníci žiadali DOV o odklad nástupu do služby alebo dokonca aj o oslobodenie od činnej služby. Niektorí povolaní počítali aj s tým, že keď nastúpia neskôr, nezaradia ich do jednotiek určených pre front. Z dôvodu neplnenia si ohlasovacej povinnosti povolávacie lístky posielali v niektorých prípadoch za jednotlivými osobami poštou, čo značne predlžovalo čas ich nástupu k určeným útvarom. Ojedinele sa vyskytli aj chyby na DOV, keď povolani boli záložníci oslobodení od služby, príslušníci DPLP a pod., no týkalo sa to len jednotlivcov a na celkovú situáciu to nemalo žiadny vplyv.¹⁷

Príkladom pre správanie povolaných záložníkov môže byť situácia z Vyšného Svidníka okres Medzilaborce, kde už 22. júna 1941 okolo 23 hod. dostali záložníci povolávacie lístky, ale napriek tomu, že mali nastúpiť ihneď, nasledujúci deň pracovali na poliach a nechali odísť štyri autobusové spoje bez toho, aby ich použili na dopravu k určeným jednotkám. Preto prednosta politickej expozitúry informoval veliteľstvo 2. divízie a zároveň boli žandárskej stanici vydané smernice na vyšetrenie vecí. Až 24. júna v ranných hodinách väčšia časť záložníkov nastúpila cestu k jednotkám (väčšina z nich tak robila zo strachu pred postihom zo strany žandárov), i keď niektorí počkali na autobusové spoje do popoludňajších hodín. Podobná situácia bola v tejto oblasti aj v septembri 1939, keď museli zasahovať žandári.¹⁸

Najväčšie problémy a komplikácie spôsobovala pri mobilizácii protivojnová nálada nastupujúcich záložníkov, ich slovanské a niekedy až rusofilské cítěnie a u niektorých aj komunistické zmyšľanie. Už 21. júna 1941 v poedečer vydal minister vnútra Alexander Mach rozkaz na zaistenie okolo

¹⁵VHA Trnava, f. MNO 1939 – 1945, kr. č. 12, sign. 12/13/25, č. j. 621 Taj. / 15 – 1941.

¹⁶VHA, Trnava f. MNO 1939 – 1945, kr. č. 12, sign. 12/13/25, č. j. 621 Taj. / 15 – 1941.

¹⁷VHA Trnava, f. MNO 1939 – 1945, kr. č. 12, sign. 12/13/25, č. j. 621 Taj. / 15 – 1941.

VHA Trnava, f. MNO 1939 – 1945, kr. č. 12, sign. 12/51/8, č. j. 718 Taj. / 15 -1941.

¹⁸VHA Trnava, f. „53“, sign. 53/41-93/1/3-3, č. j. 170 dôv. / 1941.

400 najznámejších komunistov v nasledujúci deň, už podľa vopred vypracovaných zoznamov, ktoré pripravili okresné úrady podľa nariadenia ministra vnútra z 2. mája 1941 (obežník ÚŠB č. 12.750/41). Podľa Gardistu zo 4. júla 1941 však zatkli a uväznili v Ilave až 695 komunistov.¹⁹ Ani tieto opatrenia však nezamedzili vystúpeniam povolancov a obyvateľstva proti vojne.

Oddelenie Abwehru pri Hermann Göring Werke, ktoré malo zastúpenie v zbrojárskych závodoch v Dubnici nad Váhom a v Považskej Bystrici, informovalo vo svojich správach z mája 1941, že všeobecnou témou rozhovorov sa stáva blížiaci sa nemecko-sovietsky konflikt, zatiaľ však protinecke nálady zistili len ojedinele, skôr u niektorých intelektuálov a polointelektuálov.

Situácia sa rázne zmenila hneď po vstupe Slovenskej republiky do vojny. V hláseniach Abwehru zo zbrojovky v Považskej Bystrici, adresovaných oddeleniu Abwehru pri Nemeckej vojenskej misii na Slovensku v Bratislave, je síce zachytený len malý región Slovenska, ale udalosti, ktoré sa tu odohrali, je možné s určitými obmenami generalizovať pre oblasti s vysokým zastúpením ľavicovo orientovaných robotníkov v celom štáte (išlo predovšetkým o priemyselné oblasti). V dedine Papradno, menej ako 15 kilometrov od Považskej Bystrice, sa 22. júna 1941 zišlo viac ako 200 osôb, ktoré poburovali a vyzývali proti vojne. Jeden komunista agitačne prehovoril k davu neďaleko žandárskej stanice. Dokonca zástupca starostu musel pred davom ujsť a veliteľ žandárskej stanice bol podozrivý z toho, že trpí komunistickú propagandu. Oveľa väčšie reakcie vyvolalo v tomto regióne povolávanie záložníkov. Trinásť mladencov z Papradna, Jasenice a Brvnišťa 24. júna 1941 počas cesty vozmi na stanicu v Považskej Bystrici, odkiaľ cestovali k svojim vojenským útvarom, pili alkoholické nápoje na verejnosti, a to aj napriek zákazu používania liehovín počas nástupu záložníkov, spievali komunistické piesne, prevolávali na slávu Stalinovi a Rusku, pripevnili si kokardy z červeného papiera a s červenou zástavou prešli celým mestom (neskôr boli zadržaní a uväznení).

Vedenie zbrojovky aj príslušníci Abwehru sa obávali, že táto vlna nespokojnosti, nakoľko uvedený čin bol podľa nich len vrchol ľadovca, mohla by ľahko prerásť do otvorených nepokojov masového rozsahu s výrazne protinacistickým podtónom. V Papradne a okolí sklamala aj inak verná Hlinkova garda. Jej príslušníci boli takí vyľakaní, že aj pozície Hlinkovej gardy určené na pozorovanie krajiny proti parašutistom zostali prázdne, pretože gardisti sa obávali, že by ich početní stúpenci komunistickej strany inzultovali.²⁰

Podobnú situáciu hlásil aj veliteľ DOV v Brezne nad Hronom, ktorý v správe o nálade obyvateľstva okresu písal, že samo obyvateľstvo je značne naočkované komunistickou ideológiou, ktorá sa rozširuje hlavne v priemyselných strediskách Podbrezová, Dubová, Hronec, Piesok, Tisovec, Sirk a Železník.

Cez noc sa v slovenských mestách a dedinách objavovali namalované červené hviezdy, heslá typu „Nech žije Stalin!“, „Nech žije Rusko!“ a pod. Niekoľko povolancov odmietlo nastúpiť do činnej služby, skrývali sa, potulovali sa po Slovensku a verejne prejavovali svoju nespokojnosť s režimom (týkalo sa to dokonca aj vojakov a dôstojníkov v činnej službe).²¹

Väčšmi ako tieto viac-menej propagandistické akty odporu obyvateľstva proti vojne slovenských a nemeckých predstaviteľov začínala znepokojovať sabotáž na rôznych objektoch,

¹⁹ŠIMOVČEK, J.: K prechodu na ozbrojené formy protifašistického odboja na Slovensku po prepadaní ZSSR fašistickým Nemeckom. In: štúdie k Československým dejinám. (Zborník štúdií k 35. výročiu SNP) Bratislava, VHÚ 1979. s. 19.

DAXNER, I.: Ludáctvo před Národným súdom (1945 – 1947). Bratislava, SAV 1961, s. 226.

Gardista, 3., 1941, č. 156 z 4. 7. 1941.

Zaisťovaní boli aj predstavitelia nekomunistického odboja, napr. odbojová skupina Demec. Pozri: JABLONICKÝ, J.: Z ilegality do povstania. Bratislava, EPOCHA 1969, s. 65 – 71.

²⁰KLIMEK, A.: Slovensko před vyhlášením války SSSR ve světle hlášení Abwehru. Rkp., VHA, pr. č. 802. s. 10 – 11.

Krajský súd v Trenčíne odsúdil štyroch mužov zo skupiny poburujúcich záložníkov na tresty vo výške od 3 do 8 mesiacov. ŠKULTÉTY, J.: c. d., s. 54 – 55.

²¹ŠKULTÉTY, J.: c. d., s. 53 – 54.

ŠIMOVČEK, J.: c. d., s. 15 – 17.

dôležitých pre obranu štátu. Dňa 25. júna 1941 bolo na viacerých miestach prerušené dvojité telefonické vedenie medzi zbrojovkou v Považskej Bystrici a poštou, napriek tomu, že bolo pod kontrolou vojenských zložiek. V dňoch 15. mája (v čase mieru!), 27. júna a 18. júla 1941 bolo narušené aj káblové vedenie prechádzajúce východným Slovenskom, ktoré spájalo hlavné veliteľstvo nemeckej armády s armádami v Rumunsku a na Balkáne. Nemecké orgány v oboch prípadoch požadovali dôslednú ochranu a vyšetrovanie týchto sabotáží.²²

Tesne pred vypuknutím vojny sa uskutočnil aj prvý pokus o dezerciu vojenskej osoby k budúcu protivníkovi (do Sovietskeho zväzu) a napriek tomu, že sa nepodaril, poukázal na budúcu problematickosť nasadenia slovenskej armády na východnom fronte. Dňa 20. júna 1941 sa pokúsil so stíhačkou Avia B-534 odletieť zo Spišskej Novej Vsi čtk. Peter Horváth (stíhacia letka 12). Narodil sa v Rusku a nechcel bojovať v nastávajúcej vojne proti materskému národu, a preto sa rozhodol odletieť k Sovietom. Odlet sa mu podaril, ale lietadlo počas letu dostalo poruchu a pilot s ním musel núdzovo pristáť na Zakarpatskej Ukrajine v Maďarsku, odkiaľ ho vydali na Slovensko. Tu bol odsúdený na trest smrti, ale rozsudok mu bol neskôr zmenený na doživotie. O dva roky neskôr sa stali prelety a predovšetkým prechody slovenských vojakov na sovietsku stranu častou záležitosťou.²³

Aj tento prípad zapôsobil pri vydávaní rozkazu ministra národnej obrany, podľa ktorého osvetoví dôstojníci mali usporadúvať prednášky, v ktorých mali vojsku vysvetľovať „veľké nebezpečenstvo komunizmu, ktorý so sebou prináša vždy len rozvrat, vraždenie a ničenie národných, náboženských a kultúrnych hodnôt... Ďalej sa treba brániť proti rozvratnej činnosti agentov, ktorí operujú so slovanskou myšlienkou. V týchto prednáškach tiež markantne poukázať na osud, ktorý čaká každého zbeha, najmä toho, kto prebehne k Rusom. V tejto vojne spojenecké vojská (ide o spojencov Nemecka – pozn. Z. K.) rozhodne zvíťazia a každý chytený zbeh bez dlhého vyšetrovania bude zastrelený.“²⁴ Týmto sa mal slovenský vojak ochrániť pred myšlienkami na zbehnutie. Iné východisko ľudácki predstavitelia nevideli, pretože vedeli, že slovenský vojak nemá za čo bojovať proti iným slovanským národom – Rusom, Bielorusom, Ukrajincom. Slovenská republika nemala žiadne záujmy v ZSSR, ktoré by musela riešiť vojenskou cestou, a to väčšina vojakov chápala.

Nálada väčšej časti vojakov, či už záložníkov alebo aj aktívnych dôstojníkov a vojakov, to dokazovala. Svedčia o tom aj hlásenia nemeckých orgánov zo Slovenska. Spravodajca Abwehru z Považskej Bystrice otvorene konštatuje: „Obetavú náladu u povolancov do zbrane sa v tunajšom okrese nepodarilo zistiť. Dokonca ľudia, ktorí mi boli známi ako riadni a politicky spoľahliví, vyhlasovali, že vlastne nevedia, prečo sú posielaní do vojny.“ A v správe z Okresného úradu v Medzilaborciach pre ÚŠB sa uvádza: „Pozorovať bolo medzi mužstvom ako aj medzi dôstojníctvom, že neprejavuje väčšieho nadšenia v tomto konflikte, lebo spätne so slovenského stanoviska nevidelo vlastný účel boja proti SSSR. Vojna medzi Maďarskom a Slovenskom zdala sa príslušníkom armády skôr odôvodnejšia a do tejto, ako som sa do počul, by vojaci boli išli s väčšou chuťou. Presný význam z ohľadu slovenského teda vojaci nevideli v tomto vojnovom konflikte.“ Túto situáciu dokresľuje posledný tretí citát zo správy obranného dôstojníka veliteľstva 2. divíznej oblasti: „Zdá sa, že celková nálada vojakov, ako aj civilného obyvateľstva, nie je na potrebnej výške i keď nepozorovať zvláštne nepriaznivé javy – predsa je nutné znovu upozorniť, že propaganda jak pre boj taktiež i pre pozdvihnutie morálky obyvateľstva musí byť vedené aktívnejšie ako doteraz.“²⁵ Tieto správy dokazujú široké protivojnové nálady medzi záložníkmi, obyvateľstvom a aktívnymi vojakmi. V prvom rade sa veľmi ťažko zdôvodňoval boj bez územ-

²²KLIMEK, A.: c. d., s. 14.

VHA Trnava, f. „53“, sign. 53/41- 75/4/3-2, č. j. 979/1941/2 – VŠBO.

²³VALO, P.: Slovenské eso a ruský cár. Bratislava, Atrakt 1996. s. 20 – 25.

²⁴ŠKULTÉTY, J.: c. d., s. 52.

²⁵KLIMEK, A.: c. d., s. 15.

ných nárokov, s krajinou, s ktorou Slovensko ani nesusedilo a v ktorej jazyku „nepriateľ“ Slováci lepšie rozumeli ako svojim spojencom – Nemcom. Tento problém sa v najväčšej miere odrazil vo vojsku. Preto, aby slovenský vojak lepšie porozumel „úlohe“ slovenskej armády na východnom fronte, 24. júna 1941 veliteľ armády gen. F. Čatloš vydal Armádny rozkaz, v ktorom sa okrem iného uvádzalo: „Nejde tu o boj proti ruskému národu – ani proti slovanstvu. Takýmito heslami operujú len zločinní nepriatelia národa a štátu, ktorí sa usilujú šíriť rozvrat a chceli by nás vohnať do záhuby. V tomto boji, ktorého výsledok je jasný, nájde v novej Európe budúcnosť aj ruský národ. Vojaci! Uvedomte si veľkú svoju povinnosť štátu a kresťanstvu a dokážte znovu celému svetu, že viete byť vernými spojencami a statočnými bojovníkmi, ktorí pripravia národu šťastnú, slávnú a večnú budúcnosť!“²⁶ Veľkú úlohu pri posilňovaní vôle slovenského vojaka bojovať, zohrávali od začiatku ťaženia osvetoví dôstojníci a predstavitelia vojenského duchovenstva,²⁷ ktorých úlohou bolo neustále ideologicky vplývať na mužstvo i dôstojníkov a zdôrazňovať, že sa bojuje za záchranu kresťanstva, národa a že sa bojuje aj za národnú česť. Napriek úsiliu ľudáckych špičiek sa nepodarilo vojnu proti ZSSR pred národom nijako zdôvodniť alebo ospravedlniť, čoho priamym dokladom bol aj vývoj vojenskej prítomnosti Slovenskej republiky na východnom fronte v budúcich rokoch, ako aj zvyšujúca sa rezistencia domáceho obyvateľstva.

V dňoch 22. 6. – 4. 7. 1941 narukovalo spolu 56 858 dôstojníkov a vojakov. Týmto „skrytá“ mobilizácia splnila svoj cieľ. Z narukovaných vojakov sa na plné počty dopĺňala zmobilizovaná Armádna skupina (1. a 2. pešia divízia, zborové jednotky a útvary Vzdušných zbraní) a čiastočne aj Rýchla skupina (od 8. 7. 1941 brigáda), neskôr reorganizované na Rýchlu a Zaisťovaciu divíziu.²⁸ Jednotky Armádnej skupiny sa začali od 26. júna sústreďovať na východnom Slovensku a dňom 1. júla 1941 sa začal ich presun do budúceho operačného priestoru na východnom fronte. Armádna skupina sa koncom júna 1941 sústredila v priestore Ľvova, kde sa na základe Operačného rozkazu č. 7 začala jej reorganizácia, na základe ktorej sa vytvorila Rýchla divízia a Zaisťovacia divízia. Domov sa vrátilo a bolo demobilizovaných 35 623 dôstojníkov a vojakov. Jediná bojová akcia celej skupiny sa uskutočnila v noci z 3. na 4. 7. 1941, keď peší pluk 5 s podporou nemeckého delostrelectva útokom cez rieku San dobyl bunkre pri Postolowe, ktoré tu bránili stavbe mostu a znemožňovali dopravu v tyle vojsk. Za túto akciu boli mnohí vojaci a dôstojníci vyznamenaní.

Rýchla skupina, neskôr doplnená na Rýchlu brigádu, prekročila 24. 6. 1941 slovenské hranice a zúčastnila sa bojov na západnej Ukrajine. Ich vyvrcholením bola bitka pri Lipovci, v ktorej utrpela porážku. Na konci júla pri vytváraní Rýchlej divízie bola časť jednotiek Rýchlej brigády včlenená do nej.

Jednotky Slovenských vzdušných zbraní mali oveľa viac príležitostí na boj s nepriateľom. Najmä letecké jednotky boli vysunuté niekoľko sto kilometrov pred vlastné pozemné časti, čo problematizovalo ich zásobovanie. Pomerne rýchlo sa však opotrebovávala ich letecká technika, čo donútilo jednotlivé letky vrátiť sa na Slovensko. Na východnom fronte najdlhšie vydržala stíhacia letka 12 a pozorovacia letka 1, a to až do novembra 1941. Slovenské vzdušné zbrane (zahŕňali letecké, protiletadlové jednotky a jednotky vzdušného spravodajstva) napriek

VHA Trnava, f. „53“, sign. 53/41-23/2e, č. j. 845/1941 Prez.

VHA Trnava, f. „53“, sig. 53/41-93/1/3-4, č. j. 21.485 Dôv. / O. D. 1941.

Vojenský atašé nemeckého vyslanectva a člen Nemeckej vojenskej misie pplk. Heinrich Becker vo svojej správe zo dňa 25. 8. 1941, odoslanej z Bratislavy, písal: „O nadšení pre boj proti Sovietskemu zväzu nemôže byť ani reči.“

KLIMKO, J.: Tretia ríša a ľudácky režim na Slovensku. Bratislava, Obzor 1986, s. 191.

²⁶Armádny rozkaz. Slovenské vojsko, 2., 1941, č. 13 z 1. 7. 1941. s. 1.

²⁷PEJS, O.: Slovenské vojenské duchovenstvo (1939 -- 1945). Praha 1994, s. 49 – 54.

²⁸BYSTRICKÝ, J.: Ťaženie slovenskej armády na východnom fronte v roku 1941. Vojenská história, 2., 1998, č. 2, s. 39 – 62.

RAJNINEC, J.: Slovenské letectvo 1939 – 1944. I. zv. Bratislava, VITA MO SR, 1997.

tomu, že boli najmenším kontingentom slovenskej armády na východnom fronte, sa v lete 1941 stali tak trochu paradoxne jej najaktívnejšou časťou.

Pri celkovom hodnotení „skrytej“ mobilizácie prichádzame k záveru, že bola úspešne vykonaná a jej výsledky predbehli očakávania. Veľkou mierou k tomu prispelo, že mobilizácia sa nevykonávala pod tlakom udalostí zvonka a nebola žiadnym spôsobom narušovaná, napr. bombardovaním, takže sa uskutočnila ako v čase mieru a mohla pokojne trvať až 12 dní.²⁹ Doplňovací systém sa na slovenské pomery osvedčil, no zároveň sa potvrdili výhrady nemeckých poradcov, že táto organizácia neumožňuje uskutočniť rýchlu mobilizáciu väčšieho počtu záložníkov. Počas mobilizácie sa úspešne preveril čiastočne reorganizovaný systém doplňovacej správy, i keď do tejto prebiehajúcej reorganizácie rušivo zasiahlo povolávanie záložníkov, pretože sa práve rušila ich kmeňová príslušnosť. Najväčšie problémy spôsobilo neplnenie si ohlasovacej povinnosti záložníkov, keď sa pre 2737 mužov pripravili povolávacie lístky a následne sa zistilo, že odišli za prácou do Nemecka. Iné problémy, ktoré sa vyskytli (s dopravou, s pomalým doručovaním povolávacích lístkov či s nástupom záložníkov), boli pri tak široko koncipovanej akcii zanedbateľné. Takisto aj protesty alebo nespokojnosť záložníkov či obyvateľstva s vojnou neohrozili práve prebiehajúcu mobilizáciu, pretože neboli organizované a neprekročili hranicu živelnosti, vo väčšine prípadov to boli akcie jednotlivcov alebo malých skupín.

Pri bilancovaní výsledkov prvej fázy nasadenia slovenskej armády na východnom fronte dochádzame k záveru, že mobilizácia záložníkov v takom rozsahu bola zbytočne nadsadená, pretože nasledujúce bojové operácie potvrdili predpoklady, že pri rýchlo vedenej bojovej činnosti sa uplatnia najmä motorizované (rýchle) časti slovenskej armády a jednotky SVZ, čo sa v nasledujúcom období potvrdilo aj udalosťami na fronte, reorganizáciou armády v poli i odsunom podstatnej časti vojenského personálu na Slovensko. Na druhej strane však Armádna skupina, v ktorej bola sústredená podstatná časť záložníkov, prezentovala svojou veľkosťou a nasadením ochotné zapojenie Slovenskej republiky do nacistickej vojenskej mašinerie, ako aj iniciatívne, na počet obyvateľstva najväčší príspevok vojakov zo všetkých satelitov Nemecka. Vyslaním maximálneho počtu vojenských jednotiek, aj keď po vojenskej stránke išlo o takmer bezúčelný krok, bola slovenská vládna garnitúra rozhodnutá manifestovať svoju mieru vernosti nacistickému Nemecku a vôľu plne zapojiť slovenskú armádu a Slovenskú republiku do agresívnej vojny proti ZSSR. Na tom nič nezmenil ani citovaný Armádny rozkaz, ani iné prejavy, výzvy a heslá, ktoré pod zásterkou ochrany kresťanstva, národa a štátnosti mali ospravedlniť pred národom ničím nevyprovokovanú agresívnu vojnu, do ktorej Slovenskú republiku zavliekli jej vedúci predstavitelia. Rôzne pochybné heslá nemohli v slovenských vojakoch chuť bojovať a umierať za im cudzie ciele, aj keď pomocou široko vedenej propagandy sa časť obyvateľstva a povolaných vojakov dala na čas zmiast'. Vstup do vojny so Sovietskym zväzom sa stal jedným z dôležitých medzníkov v existencii vojnovnej Slovenskej republiky, ktorý predurčoval aj ďalšie udalosti v jej histórii.

²⁹Dňom 26. 6. 1941 začalo pracovať Veliteľstvo armády a oblastné veliteľstvá (podliehali Vojenskej správe). Zároveň bol čiarou Plaveč – Široké – Košické Hámy vytýčená hranica medzi zázemím a poľom. VHA Trnava, f. Veliteľstvo pozemného vojska (VPV), kr. č. 5, sign. 5/22/1, č. j. 25 Taj. / Ia 1941.

Doplňovacie okresné veliteľstvá – obvody po 1/2 1941

Doplňovacie okresné veliteľstvá	Do obvodu DOV prislúchajú okresy		Doterajšie DOV	DOV pred 15/5 1939
Bratislava	Bratislava - mesto	04	Bratislava	Bratislava
	Bratislava - vidiek	05		
	Malacky	27		
Trnava	Holíč	16		Trnava
	Modra	34		
	Senica	47		
	Trnava	53		
Nitra	Hlohovec	14	Nitra	Nitra
	Zlaté Moravce	35		
	Nitra	38		
Topoľčany	Topoľčany	50	Žilina	Trenčín
	Prievidza	42		
Trenčín	Bánovce nad Bebravou	02	Nitra	Žilina
	Ilava	18		
	Nové Mesto nad Váhom	31		Trenčín
	Myjava	36		
	Piešťany	39		
	Trenčín	52		
Žilina	Považská Bystrica	08	Žilina	Trenčín
	Veľká Bytča	09		
	Čadca	10		Žilina
	Kysucké Nové Mesto	30		
	Púchov	43		
	Žilina	59		
Banská Bystrica	Nová Baňa	01	Banská Bystrica	Banská Bystrica
	Banská Bystrica	07		
	Modrý Kameň	19	Ružomberok	Ružomberok
	Kremnica	21		
	Krupina	22	Banská Bystrica	Banská Bystrica
	Lovinobaňa	25		
	Banská Štiavnica	49		
	Zvolen	58		
Brezno nad Hronom	Brezno nad Hronom	06	Levoča	Brezno nad Hronom
	Dobšiná	11		
	Hnúšťa	15		
	Revúca	44		
Ružomberok	Dolný Kubín	23	Ružomberok	Ružomberok (Liptovský Sv. Mikuláš)
	Turčiansky Sv. Martin	28		
	Liptovský Sv. Mikuláš	33		
	Námestovo	37		
	Ružomberok	45		
Trstená	54			

Doplňovacie okresné veliteľstvá – obvody po 1/2 1941

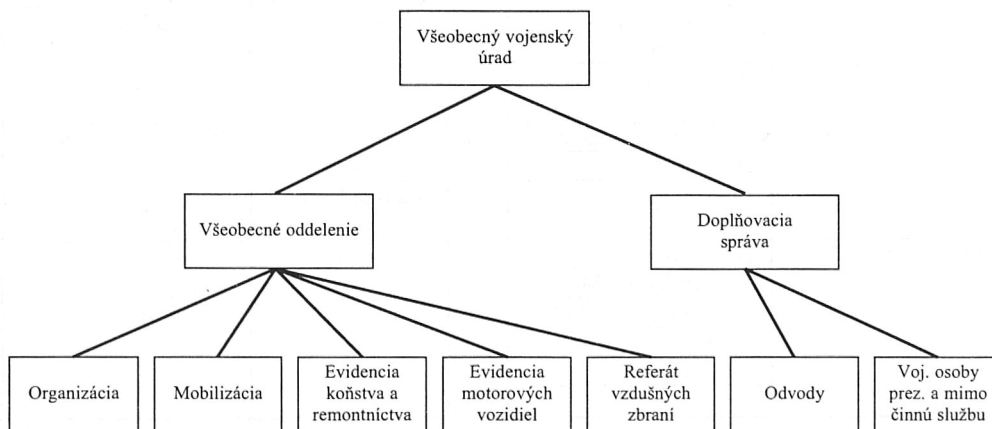
Doplňovacie okresné veliteľstvá	Do obvodu DOV prislúchajú okresy		Doterajšie DOV	DOV pred 15/5 1939
Levoča	Gelnica	12	Levoča	Levoča
	Kežmarok	20		Prešov
	Levoča	24		Levoča
	Stará Ľubovňa	26		Prešov
	Poprad	40		Levoča
	Spišská Nová Ves	55		Prešov
	Spišská Stará Ves	56		
Prešov	Bardejov	03	Prešov	Prešov
	Giraltovce	13		
	Prešov	41	Levoča	
	Sabinov	46		
	Stropkov	48		
Michalovce	Humenné	17	Prešov	Michalovce
	Medzilaborce	29		
	Michalovce	32		
	Trebišov	51		
	Vranov nad Topľou	57		

x/ Číslice značia poradové číslo okresu pre „Branné číslo“.

Pri DOV Bratislava a pri Mestskom notárskom úrade v Bratislave je okrem toho skupina „Cudzina“ /99/ pre osoby trvale alebo dlhšie ako jeden rok v cudzine.

Prameň: VHA, f. MNO 1939-1945, sp. dôv., šk. č. 20, sig. 17, č. j. 162. 753 dôv/1940.

ORGANIZÁCIA VŠEOBECNÉHO VOJENSKÉHO ÚRADU

Prameň: VHA, f. MNO 1939-1945, sp. dôv., k. č. 24, sign. 17, č. 167.000 Dôv./org. – 1940, príloha 12 i.

Číselný prehľad povolávacích lístkov uložených na DOV pre potreby § 27 br. zák.

Dôstojníci

Odvodový ročník	Doplňovacie okresné veliteľstvo												Dovedna
	Bratislava	Brezno nad Hronom	Banská Bystrica	Levoča	Michalovce	Nitra	Ružomberok	Prešov	Topoľčany	Trenčín	Tmava	Žilina	
1938	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1937	68	10	16	17	12	12	11	21	7	14	14	19	221
1936	52	11	33	14	13	13	16	23	12	11	17	17	232
1935	73	11	29	26	23	14	15	18	11	27	25	24	296
1934	47	15	25	18	11	19	23	21	9	19	18	29	254
1933	53	9	24	13	10	12	12	20	14	24	7	17	215
1932	47	7	34	18	10	9	20	13	9	16	9	13	205
1931	47	8	21	12	10	10	6	24	8	23	6	13	188
1930	54	13	26	17	12	15	10	13	4	15	8	16	203
1929	53	6	19	9	6	14	12	15	8	15	16	10	183
Vedno	494	90	227	144	107	121	122	168	82	164	120	158	1 997

Vojenská história

Rotmajstri: 2 z DOV Bratislava (odv. roč. 1935 a 1930).

Prameň: VHA, f. MNO 1939-1945, sp. taj., šk. č. 10, sig. 10/147/28, č. 274 Taj./41.

Číselný prehľad povolávacích lístkov uložených na DOV pre potreby § 27 br. zák.

M u ž s t v o

Odvodový ročník	Doplňovacie okresné veliteľstvo												Dovedna
	Bratislava	Brezno nad Hronom	Banská Bystrica	Levoča	Michalovce	Nitra	Ružomberok	Prešov	Topoľčany	Trenčín	Trnava	Žilina	
1938	1 113	642	1 602	995	965	904	1 218	1 165	782	1 259	848	1 249	12 742
1937	1 111	825	1 444	974	769	1 010	1 027	848	719	1 364	926	1 188	12 205
1936	878	703	1 244	669	947	856	884	843	602	1 017	692	1 190	10 525
1935	805	590	942	660	718	676	759	750	504	796	612	904	8 716
1934	787	550	995	640	686	653	907	725	482	979	549	860	8 631
1933	894	409	866	619	644	606	890	790	405	871	616	863	8 473
1932	836	530	885	608	716	728	887	517	530	938	612	863	8 650
1931	788	430	1 001	598	705	725	767	654	477	897	619	829	8 490
1930	744	416	934	836	767	779	789	843	468	880	724	1 472	9 652
1929	704	434	1 023	812	858	749	748	643	465	884	641	843	8 804
Vedno	8660	5 529	10 936	7 411	7 775	7 686	8 876	7 778	5 434	9 703	6 839	10 261	96 888

Vojenská história